

csak kuriózumszerű élményeit, periferikus mozzanatait érintik. Hiszen az amerikai valóság a már idézett rezignáció szűrőjén át emelkedik a művekbe, legfeljebb magyar vonatkozásai kapnak valami különös nosztalgikus tónust, érzelmi telítettséget — föltehetően a honszeretetnek és az egykor Kanadába vándorló nagyapa emlékének földerengéseképp (*Jelentés az Erie-csatornáról, A magyar szabadságharc vége Észak-Amerikában*). A hopi indián kultúrával való találkozás, a nálunk szinte ismeretlen néptörök mitológiájának költői feldolgozása talán különködésnek tűnik, az adott összefüggésekben azonban határozott funkciója van. Igazat kell adnunk Alföldy Jenőnek: Oravecz „nem a kultikus művészet vizionáriusaként, hanem egy tökéletes társadalom képeinek tudatos megszerkesztőjeként írja e verseit”. Társadalmi kételyeire keres tehát választ ebben a szakrális közösségben, a gondolatok végső egyszerűsége és tisztasága sarkallja, mikor újrafogalmazza az őstanok tételeit, kutatja ember és természet harmonizálásának lehetőségeit. Lírai hőse, a yaqui indián Castaneda mögé húzódva pedig olykor már szemérmes önmagát is sejteti: „megérti a szeretetet, / mely szabaddá teszi”. Az már költői paradoxon, hogy a *Palatkvapii iskola* jó közérzetet árasztó versei esztétikai értékükben alatta maradnak az előzőeknek. Az idegen mitológiai motívumok, etnográfiai hivatkozások megzavarják a tiszta lírai konstrukciók befogadását, a parallelizmusok nemegyszer monotonná, logikai sémává szűrkítik a verset. A költő törekvése ezen a ponton elődeinek klasszikus példáit idézi — kik az életmű szerves részeként sem tudták meggyőzően költészetünkbe emelni távol eső kultúrák üzeneteit. A mítoszteremtést tehát inkább hasznos kitérőként értékelhetjük. Olyan alkotói gyarapodásként, mely visszahat az idézett fő vonulatra, tovább mélyíti a társadalmi érdeklődést, oldja a rezignációt, s még magasabbra lendíti Oravecz Imre máris rangos, gazdag költészetét. (*Magvető*)

ACZÉL GÉZA

Péntek Imre: Édesség anti-reklám

Kihívó a kötet cím, s ezt még fokozza is az *Intelem a versolvasónak* a könyv borítóján. Péntek Imrének már indulása óta egyik lényegi tulajdonsága, hogy nemcsak éljél, megvet minden rossz vagy rosszá váló konvenciót, hanem következetes küzdelmet is folytat ellenük. Második kötetében e töretlen szándék még teljesebben valósul meg. Sokkal egységesebb a kötet: színvonalában, szemléletében s hangoltságában egyaránt.

Miért e harc a konvenciókkal? Egyértelmű a válasz, ha az ars poeticát figyeljük. Péntek Imre felfogása a költő szerepéről, lehetőségeiről versben s publicisztikában is nyíltan megfogalmazott. Vitában áll sokakkal nemzedéktársai közül is. Úgy véli, hogy az irodalomnak az életet kell a középpontba állítania, a közvetlenebb valóságütközés a feladata, s aki nem ezt teszi, aki nagymértékben támaszkodik a kulturális élményekre, az csak irodalmi író, s nem tud az igazán lényeges dolgokról szólni. Kielezni ezt a vitát aligha érdemes. Irodalmunk története kínálja párhuzamul a példákat s a tanulságokat is. Ma már világos, hogy Adyt és Babitsot nem egymással szemben, hanem egymás mellett, egymást kiegészítve kell látnunk, hiszen a valóságábrázolás különböző módjai nem kioltják, hanem gazdagítják egymást. Nem a vita a fontos most tehát, hanem a kielezeten megfogalmazott költői szemlélet. Nevezhetjük ezt a realista alkotómódszer igényének, nevezhetjük közéletiségnek, forradalmi magatartásnak is. Mindegyik igaz megállapítás. Péntek Imre új kötetének legnagyobb érdeme, hogy ezeknek a régi és némely vélemények szerint elcsépelet fogalmaknak segít visszaadni a rangjukat. Mindezt úgy tudja megtenni, hogy nem valóban elcsé-

pelt formákat újít fel, hanem úgy, hogy megtalálja a hetvenes évek tükrözéséhez igazán alkalmasakat.

Forradalmiságának legfőbb tartalma az élet kritikái szemlélete oly módon, hogy a kritika határozott eszmei alapokon nyugszik, s így tudatosan irányított. Ettől a kritikától maga a költői személyiség sem mentesül. Mindez természetes, ha a lírai tükrözés sajátosságaira gondolunk, s a mai társadalmi helyzetre. Péntek Imre verseiben a lírai én kettős irányultságú. Egyrészt szemben áll az ábrázolt világ negatív eszmeiségével, negatív tendenciáival, másrészt azonban objektív elemzés során arra is rádőbben, hogy ennek az általa elítélt világnak ő maga is részese, saját magát se tudja függetleníteni a negatív létezésre kényszerítő valóságtól. Ezért költői látásmódja szinte magától értetődő természetességgel lesz összetett, vagyis többféle hangoltság rétegződik egymásra. Alapmagatartásából egyfajta józan tárgyilagosság következik, s erre az alapra rétegződnek rá a különféle hangnemek. Az ábrázolt világ negativitását leggyakrabban az irónia segítségével ragadja meg. Szívesen alkalmaz groteszk képeket, időnként olyan erővel, hogy az egész vers groteszkké válik. Önmaga helyzetének elemzésében és megítélésében azonban nemcsak az irónia és a groteszk hangja dominál, ugyanilyen erővel van jelen az elégikus hangoltság is.

Szemléletének bizonyos mérvű változását jelzi ez. Korábban, első kötetében sokkal erőteljesebb és nyersebb volt a groteszk, s az irónia is gyilkosabb. A költő szembenállása egyértelműbb volt: az új nemzedék tiszta hitével támadta a rosszat. Ahogy múltak az évek, egyre inkább látnia kellett azonban, hogy a kritika nem jelenthet abszolút kívülállást, hogy az életét bárki elronthatja, s az eszmény egyre inkább csak ideál maradhat a tárgyilagosan gondolkodó ember számára. Lehet — lehetne — ezt a helyzetet is csak groteszk módon ábrázolni, de a József Attila költészetén iskolázott költő inkább a mesteréhez hasonló utat választott. Az elemző-önértékelő számvetés egyre erősebben van jelen nála is, s ennek reális perspektívája csak úgy lehet, ha legalább időnként feloldja az elégiában az iróniát és a groteszket.

A reális perspektíva kifejezés senkit ne tévesszen meg. Nem az idillbe oldódásról van szó, sőt, egyre lehetetlenebb ennek a költészetnek az idillbe való átcsapása. A költő az igazság tárgyilagos rögzítésére törekszik. Ezt a folyamatot a kötet tudatosságát tükröző szerkezeti felépítése is mutatja. Az első ciklus az *Édenkereső*. Lehangolóan tárgyias versek sora, az éden csak a *Máv-idill* tisztán groteszk képsorában, megsemmisítetten jelenik meg, de az egész cikluson átsugárzik az igény, a sóvárgás, ha nem is az éden, de a rendezettség, az otthonosság után.

A következő ciklus, a *Külvárosi érme* kitágítja ezt a világot, ezt a problémakört, s a munkásság, a dolgozók életének szürkeségét tárja elénk, azokét a tömegeket, akikért a költő szólni szeretne. A feloldódás igénye itt a legerősebb (*Értelmiségi epilógus*), a „jó volna végre hazaérni” óhaja a költő legmélyebb kívánságát fogalmazza meg, akárcsak a ciklust záró kép: „Szétzúzni annyi véges irányt, / elindulni csak torony — iránt, / s menni, / amíg a kéklő horizont / zubbonyán a sárga plecsni / szíved fölött fog melegedni!” (*Variáció egy sémára*).

A *Hidegszik* ciklusban még tágabb körben mozgunk: az egész világ, a „háborúzó ösztönök”, az atomháború fenyegetettsége szólal meg. Hidegszik a világ, „fázik a puskagolyó / besurran az emberszívbe / a finom puha húsfészekbe / melegedni”.

Ezeket az egyre táguló köröket fokozni már nem lehet, a *Hirdetés* groteszk közjátéka szükségszerűen következik itt. Funkciója nem is a feloldásé — lehet-e itt egyáltalán feloldásra gondolni? —, hanem a szüneté, a tanulságot levonó, hol keserűségbe, hol játékba forduló *Édesség anti-reklámé*. A *Szezonvég* mégsem epilógus lesz, hanem rezignáltabb, elégikusabb újrakezdése a helyzetelemzésnek. Az ember, a költő lesz újból a középpont: a világ nem segíthet, a választ magunknak kell megtalálnunk nyomasztó kérdéseinkre (*Kettős némaság*). Ez a válasz egyelőre nem születik meg, csak az *Erőlködés* tanúi lehetünk, az utolsó ciklus címe ez. Legnyíltabban itt ütközik össze kétfajta életeszmeny, kétfajta magatartás: az önmagát a közösségben és az önmagát „dobozolt magányában” megvalósítani kívánó emberé. Az optimizmus csak ironikus lelki elsősegély lehet: „ne vagdalkozz, ne légy dőre, / bízd magad a szebb

időre, / hisz már a lábtörlőn csoszog, / hozza a házi papucsot.” (*Vers, amelyben a költő lelki elsősegélyben próbálja részesíteni feleségét.*)

A záró, s az egész kötetet uraló alapmotívum a „lehetőség-ember” siratása „ebben az átmenetiségben”. Az átmenetiséget és annak gyötrelmeit a költő feloldani nem tudja, de nem is akarja. Kielezetten tárja elénk, s olyanként, aki szenved ettől az állapottól, tarthatatlannak, az embertől idegennek érzi, s ezért hiszi: meg kell változtatni. Ez a világot otthonossá formálni kívánó indulat kötelezi Péntek Imrét arra, hogy kendőzetlenül tárja fel, milyennek látja a világot. (*Szépirodalmi.*)

VASY GÉZA

A legújabb Weöres-megközelítés

BATA IMRE: WEÖRES SÁNDOR KÖZELÉBEN

Weöres Sándor első verseit tizennégy éves korában egy szombathelyi újságíró, Bata Gábor közölte. A Debrecenből elszármazott irodalomtörténész és kritikus, Bata Imre (anyakönyvbe jegyzett teljes nevén: Bata Imre Gábor) most könyvet írt Weöres Sándor költészetéről. Batának csaknem egy évtizedig módjában állt Weöres közelében élni, műhelyében dolgozni, ahogy ő mondja: inaskodni. „Hordta-vitte a szükséges forrásokat; tartalommutatót készített; összehordta a szétszórt közléseket.” Szerencsés a kritikus, aki közelről nézheti, figyelheti, amit a mester csinál. És szerencsés a költő, akinek műhelyét értő inas vigyazza. Egy évtizedes együttműködésből, „inaskodásból” született tehát a könyv. Mint ahogy a kötet egyik lábjegyzetéből megtudjuk, a kritikus és a tárgy egymásra találásában Bori Imrének is szerepe volt: a költőt ő biztatta munkatársi kapcsolatot teremteni vele. A történetet anekdotává kerékkítő szóbeszédben én így hallottam: Batának mondta Bori évekkal ezelőtt: „Minek neked a népi írakkal foglalkozni? Csak bajod van belőle. Itt van egy igazi »urbánus«, Weöres. Róla írj...” Akárhogy történt, végül is megszületett a könyv Bata Imre asztalán Weöres költészetéről. Kétségtől nem az első és nem az egyetlen, de a legautentikusabb Weöres-értelmezés. Weöres költészetének gazdag irodalma van. Bata is hivatkozik Szabolcsi Miklós, Bori Imre, Kenyeres Zoltán, Radnóti Sándor és mások dolgozataira, s könyvével mintegy párhuzamosan készült (és jelent meg 1978-ban) Tamás Attila kismonográfiája a Kortársaink sorozatban. Bata azonban nem az eddigi Weöres-irodalmat foglalja össze, nem a különféle értelmezésekkel polemizál, neki saját Weöres-képe van, s mindenekelőtt ezt osztja meg olvasójával.

Annak érzékeltetésére, hogy a gazdag Weöres-irodalom, a különféle színvonalas értelmezések ellenére is milyen nehéz dolga van a kritikusnak, aki Weöres költészetének megközelítésére vállalkozik, álljon itt egy példa. Évekkel ezelőtt az *Átváltozások* három szonettjét még kéziratban, a folyóiratközlés előtt — a szerző nevének letakarásával — átadtam egy magát érzékeny versértőnek mondó kritikusnak, és véleményét kértem. Írásban adta: „Bocsánatot kérek, de én még nem jutottam el a fejlődésnek ama fokára, hol ez a logika érvényes... Sőt, remélem is, hogy nem fogok...! Nem szeretek gúnyolódni, mert én az alkotást szent dolognak tartom, de mit írhat mondjuk egy átlagos agy ily versekről? Hogyan tudjon felemelkedni ama szférába, ahol szerző mozog? A »homorú belső« és »domború héj«-ig? (*Beteljesülés; a Tűzkút-ban In Aeternum* címmel jelent meg.) Az *Epilógus* már nem lebeg talán ilyen magasságokban, már sejlik valami belőle, bár nem állok jól, hogy ketten olvasva ugyanaz sejlik. A harmadik versről megint alázatosan meg kell vallanom, hogy se részleteiben, se egészében nem értem. Ha ez így megy... Hát ha Kazinczy